

Igor Šmid

Režiser, redni profesor za televizijsko režijo
na AGRFT Univerze v Ljubljani

Tadeja Šuštar

Sedem let je bil svobodni umetnik, scenarist in koscenarist; kot univerzitetni diplomirani filmsko-televizijski režiser je podpisal preko 400 televizijskih, filmskih, uprizoritveno-gledaliških in audio-vizualnih del: za to umetniško režijsko delo je prejel več nacionalnih in mednarodnih nagrad; kot pedagoški mentor je podpisal pod podobno število študijskih del študentov filma in televizije na AGRFT, nekatera med njimi nagrajena v nacionalnem in mednarodnem prostoru.

Bil je ustanovitelj in večinski lastnik podjetja – produkcijske hiše Triada (s stalnim naslovom na Jesenovcu v Železnikih), kjer je deloval kot izvršni producent ter producent svojih režijskih del, pa tudi del nekaterih drugih slovenskih filmskih in televizijskih režiserjev.

Bil je prodekan AGRFT in predstojnik Oddelka za film in televizijo na AGRFT (oboje v več mandatih).

Bil je član programskega sveta Kulturno-umetniškega programa TV Ljubljana (v osemdesetih).

Bil je strokovni predavatelj in od sodišča večkrat imenovani sodni izvedenec za področje filma in televizije.

Bil je ustanovni član GIZSFP (Gospodarsko interesno združenje slovenskih filmskih producentov) in večletni predsednik tega združenja.

Bil je član in predsednik Sveta Slovenskega filmskega centra, javne agencije Republike Slovenije.

Bil je snemalec nekaj televizijskih oddaj, bil je montažer svojih študijskih filmov in nekaterih svojih audio-vizualnih del.

Bil je igralec nekaj epizodnih vlog v slovenskih filmih in na televiziji.

V gimnazijskih in študijskih letih je bil nazorsko gledano neke vrste "idealistični ultra-markсист", ker je zaznaval napake in zablode socialistično-komunističnega-samoupravnega družbenega reda in verjel, da je to zato, ker prvenstveno del politikov in povzpelniki izrabljajo marksizem za prevlado, za popolno oblast, ne pa da bi ga uporabljali za dobrobit vseh ljudi. In se danes sprašuje, ali nemara naši politiki in povzpelniki ne počnejo podobnega z demokracijo ...

Igorjeva ustvarjalnost, njegov umetniški čut, ki sta bila v njem močno zakoreninjena že v gimnaziji, sta ga obvarovala, da se kljub mamljivi ponudbi ni podal v svet politike. Njegov odgovor je bil: "Umetnik je nad politiko in jaz ne bom politik, hočem biti umetnik!"

"Mene tepe, ker naglas povem komu, kar mu gre, sem preveč odprt."

Pogovor se je zgodil v času Igorjevega dopusta v hladu njegove terase, ki ponuja, kot pravi, najlepši razgled v Železnikih.

Praviš, da si dan začel v službi. Le kaj tako pomembnega in neodložljivega si moral še narediti?

Na akademiji "zidamo" nove prostore na mestu nekdanje Fakultete za kemijo, kar pomeni, da je prostorsko razreševanje AGRFT-ja, nekdanj AIU-ja (Akademije za igralsko umetnost), v "predzadnjem krogu", še vedno ne povsem razrešeno, a bo ogromen korak naprej. Ukvarjamo se z javnimi razpisi za nabavo opreme, in ker roki ne upoštevajo dopustov, moram pač nekatere stvari urejati tudi med dopustom.

Pri kratiki AIU pa ne morem mimo profesorja Franceta Koblarja: bil je matičar AIU-ja, se pravi ustanovni profesor. Ustanovitelji AIU so bili namreč Filip Kumbatovič - Kalan, Vladimir Kralj in France Koblar. Koblar kot literarni in gledališki kritik, zgodovinar, teatrolog, urednik in redni član SAZU-ja je glede na svoje delovanje preprosto moral biti zraven. Rad se pošalim, da sem kot Železnikar na akademiji "tronfolger" tega našega pomembnega rojaka.

Si še na kak drug način povezan s Koblarjem?

Spomnim se edinega osebnega srečanja z njim. Na prireditvi ob podelitvi naziva častni občan Železnikov Francetu Koblarju, ki je bila v taktar še precej novi šolski telovadnici, sem recitiral Župančičevo Ciciban, cicifuj. Taktar sem bil v drugem ali tretjem razredu in potrepljal me je po ramenu in pohvalil: "To si pa lepo povedal." Spomnim se tudi, da je bil moj stari ata, Drago Dolenc, med prvimi kupci in bralci njegove knjige Moj obračun. Knjigo so pričakovali, vedeli so, da jo je napisal, vendar je želel, da izide posthumno. Starega očeta Draga je še posebej zanimalo, kako bo v knjigi predstavil razmerje med liberalci in klerikalci v Železnikih. Drago, ki je bil bolj iz liberalne sfere, se je z večino navedb v knjigi strinjal. Dejal je, da je bil Koblar pošten človek, ki je korektno zapisal zgodovino. Seveda pa mu je mes-

toma tudi strastno oporekal: vsakemu se v spomin dogodki vtisnejo malo drugače ... Ko sem študiral na akademiji, mi sicer nihče tega ni predstavil kot obvezno čtivo, sem pa našel in imam shranjenih šest skript, ki jih je Koblar pripravil za študijski proces pri svojem predmetu na akademiji, zgodovina drame oziroma dramatike.

In če se vrneva zdaj k notoričnemu problemu, prostorski stiski akademije, s katero sva začela ...

Ukvarjamo se z umetnostjo! Kar se je dogajalo z akademijo 75 let, kaže optiko pogleda odločevalcev na umetnost: naša akademija, profesorji in študentje smo bili brezdomci, ki smo se dobrih 70 let potikali po hišah, ki so bile le na pol ali pa sploh niso bile naše. V drugi polovici devetdesetih nismo imeli nič, niti kvadratnega centimetra. In smo začeli, naša profesorska generacija, na čelu s kolegom profesorjem Miranom Zupaničem, ki je bil večkrat dekan (jaz pa dvakrat prodekan) AGRFT, z dolgotrajnim procesom, v različnih formah, od razlaganja in argumentiranja do urejanja zasilnih lokacij, do protestov na ulici. Mene kolega Zupanič včasih heca, da sem "Kvedrov ata", ker sem res enormno energije posvetil urejanju razpadajoče stavbe in dveh filmsko-televizijskih studiev v njej na Kvedrovi ulici. To hišo je zgradilo edino slovensko distribucijsko podjetje Vesna film. Lokacija stavbe je bila pomembna, saj je bila blizu carinarnica. Večina filmov, ki smo jih na primer leta 1975 gledali v slovenskih kinih, je prišlo iz te stavbe, ker je bil v njej laboratorij za podnaslavljanje s slovenskimi podnapisi. Kopije so prišle v carinarnico z vlakom, kamor so jih šli iskat s samotežem, jih nato podnaslovili s "štancanjem" in od tam dalje razposlali včasih kar z avtobusi do približno 650 kinodvoran po Sloveniji (danes pa kvečjemu desetina tega).

Trenutno bivamo na Trubarjevi 3, stavbo je Univerza v Ljubljani, katere članica ja AGRFT, kupila in smo v njej končno v svojih lastnih prostorih. V hiši je bilo nekdanj skladišče starega Centromerkurja. Je pa premalo prostora za vse naše dejavnosti; kajti mi ne potrebujemo samo predavalnic, pedagoških ka-

Profesorji televizijske in filmske režije v začetku 21. stoletja: Igor Šmid, Janez Drozg (po odhodu v pokoj zaslužni profesor Univerze v Ljubljani), Matjaž Klopčič, Miran Zupanič.

binetov, arhiva, knjižnice, upravnih pisarn, ampak tudi produkcijske prostore: gledališke odre, filmsko-televizijske studije, baletne, pevske prostore ... Za take prostore na Trubarjevi ni možnosti. Aškerčeva nam zato prinaša popolnoma nove perspektive, pa tudi potencialne težave, od dislociranosti do visokih obratovalnih stroškov, za katere bo verjetno treba pridobivati dodatna sredstva, kar bo težka naloga. Stavba je nova, vendar ni idealna, ker so morali ohraniti gabarite stare stavbe, kar pomeni, da ni bilo mogoče upoštevati vseh naših specifičnih zahtev in potreb, ki jih pedagoški proces naše akademije ima, če seveda želimo izobraziti, vzgojiti ustvarjalen vrhunski umetniški kader. A vendar, novosti so vznemirljive! V gledališkem delu nove stavbe imamo pet študijskih odrov, za vsak letnik enega, ki so skoraj vsi malo večji, kot je bil sedaj naš največji, ki smo ga imeli. Pomeni, da vsi lahko delajo naenkrat, kar sedaj ni bilo mogoče. Imamo veliko gledališko dvorano, namenjeno javnim predstavam, torej imamo pravi teater. Pa baletnico oziroma prostor za gib, pa pevski prostor. Poleg naštetega imamo še vse pripadajoče prostore, kot na primer garderobe. Na filmsko-televizijski strani imamo kinodvorano, ki bo tako kot velika gledališka dvorana javni prostor, v katerem bodo kinopredstave, projekcije, ki jih bomo pripravili za

javnost. Pa montaže, studio za obdelavo zvoka, vavnica in veliki ter mali studio, slednji tudi za potrebe AKTV (Akademske televizije, katere odgovorni urednik sem in deluje že nekaj let: www.aktv.si).

In v novih prostorih se potemtakem skriva tvoje delovno dopustovanje?

Ja, danes sem se ukvarjal s tehnično opremo naših novih televizijskih prostorov. Resda sem tehnični laik, a ker je nuja, da televizijski režiser vsaj pozna, če ne že do določene mere obvladuje tehniko, mi moje zanimanje (že iz otroških let) za tehniko, precej tudi elektroniko in računalništvo, pride zelo prav. Potem v gimnaziji sem do tretjega letnika resno želel študirati fiziko. Zdaj pa sem vesel in ponosen, da na AGRFT pripadam generaciji, ki ji je uspel velik premik – upam, da na bolje!

Kako je šla tvoja pot proti izbiri življenjske kariere? Si že od nekdaj vedel, da boš režiser? Televizijski režiser!

Vse se je začelo že v osnovni šoli, ko sem nastopal skoraj na vsaki proslavi. V gimnaziji sem se "potuhnil", saj mi je bilo recitiranja vrh glave in sem svoj talent želel skriti, kar mi je uspelo nekako do polovice gimnazije, ko me je profesorica slovenščine Alenka

Okorn poklicala, naj nekaj preberem. Popolnoma sem pozabil, da bi moral biti "nevtralen", in sem interpretiral, poudarjal ... In je vzkliknila: "Ja, Igor, kje si bil do sedaj?! ... Tebi to gre sijajno!" In sem bil nazaj, ponovno utirjen k proslavam in tudi gledališču. V tretjem letniku sem sodeloval v koprodukciji Loškega odra in Gimnazije Škofja Loka, ko smo uprizorili Cankarjeve Hlapce. Režiral je Andrej Šubic, ki je bil leto starejši in je danes zdravnik, ki se še vedno ukvarja z gledališčem. Jaz sem igral Komarja. Poleg tega sem, ker je bilo to moje zelo glasbeno obdobje, uglasbil pesem, ki jo je za Hlapce napisal Igor Torkar. V tistem času sem namreč lahko celo noč igral kitaro za družbo ... Hlapce smo uspešno premierno uprizorili na Loškem odru in potem imeli še kar nekaj ponovitev.

In takrat si se odločil, da bo tvoja študijska izbira AGRFT!

Povsem resno sem do takrat razmišljal o študiju fizike. Andrej mi enkrat pove, da naslednji dan gre na informativni dan na AGRFT, bil je v četrtem letniku gimnazije (in je zares šel kasneje študirat medicino). In sem šel z njim. On je šel na gledališko-radijsko režijo, mene je bolj zanimala filmsko-televizijska režija. Potem me je začelo premikati. V četrtem letniku sem šel na informativni dan še enkrat, za vsak primer, če se je kaj spremenilo (smeh). Ni se, le pri meni so se amaterske izkušnje z nastopanjem, glasbo, fotografiranjem in snemanjem lepile v nekakšen "gesamtkunst": filmska in televizijska režija je nekako vsebovala vse to.

Kaj je bilo tisto, kar te je nagovarjalo k fiziki? Si imel kakšen vzrok, da bi bila fizika lahko tvoja izbira?

Kot otroka me je navduševalo veselje. Imel sem teleskop, gledal sem luno, zvezde ... Morda največje doživetje mojega otroštva je bil pristanek na Luni 21. julija 1969. Nisem hotel iti spat in mislim, da sem gledal televizijo dva dni skupaj. Oboževal sem Borisa Berganta (ko sem ga spoznal kasneje pri režijskem delu na RTV, sem izvedel, da ga kličejo Piki) in profesorja Vlada Ribariča, ki sta poročala o poletu, pristanku

in povratku Apolla 11. Zelo me je mikalo veselje, astronomika in od tod ideja o študiju fizike. Vendar sem bil dovolj star, da mi je bilo jasno, da bo ob začetku študija fizike treba korenito izboljšati znanje tako matematike kot fizike. Misel na tako študijsko sedenje mi ni bila najbolj pogodu, pa še režija je prevladala, povsem. Vendar danes precej spremljam predavanja sodobnikov fizikov na YouTubeu: končno razumem Einsteinovo relativnost, flirtam s teorijo strun in se nadejam poenotenja nasprotujočih si načel kvantne mehanike in splošne teorije relativnosti.

Menda ste bili kar družinski ljubitelji fotografije?

Vsekakor smo bili fotografsko "preskrbljena" rodbina. Stari ata Drago je imel tri fotoaparate še iz prve polovice 20. stoletja in je dobro fotografiral, tako je kar veliko družinskega fotoarhiva iz teh časov. Veliko je fotografiral stric Jože, pa mami Vanja je fotografirala, tudi risala in slikala. Imela je roko za slikanje in risanje, zato je v mladih letih hodila v uk k Lokačovemu Jožu, ki je bil tehnični risar v Iskri in poznan lokalni slikar, samouk. Narisala in naslikala je kar lepo število slik, risb ter jih tudi veliko sama vrgla proč. Odlično je znala portretirati s svinčnikom. Vsaj nekaj njenih listov se je ohranilo.

Dojenček Igor in 15-letni stric Jože Dolenc (Igor: "Res kul slika s štimungom šestdesetih, septembra ali oktobra 1961 ...").

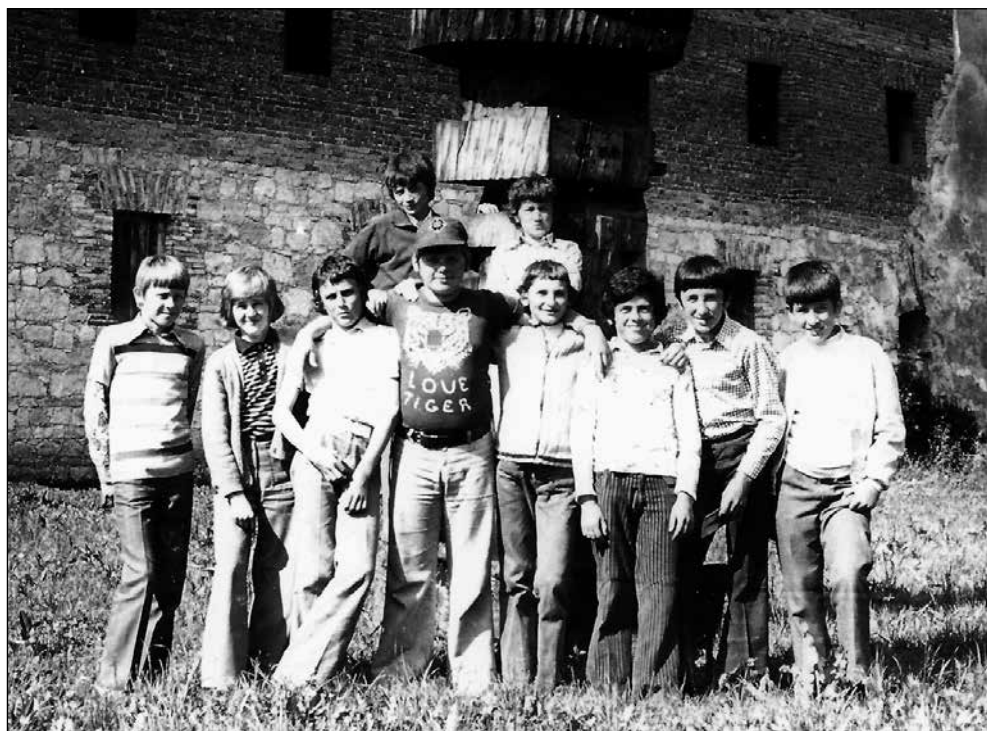
Vsi umetniški talenti in navdušenje nad lepim so se potem prenesli nate!?

Menim, da ne gre toliko za gene, ampak se človek tega navzame iz okolja, če ljudje okrog tebe gojijo neko umetnost, spretnost, večščino. Mene je prevzel fotoaparati. Že od malega sem rad pritiskal na sprožilec fotoaparata. Če me spomin ne vara, smo šli v šestem razredu na ekskurzijo na Kostanjevico na Krki in sem vzel fotoaparati s črno-belimi filmi za 36 posnetkov. Še vedno imam seveda album slik s te ekskurzije. V šoli je bil fotolaboratorij, ki pa ni deloval, ker v času, ko sem hodil v osnovno šolo, fotokrožka ni bilo. Vedel sem, da so v njem kemikalije, povečevalnik, zato sem prosil, če lahko fotolaboratorij uporabim. Dobil sem dovoljenje, le fotopapir sem moral preskrbeti sam. Opremil sem se z literaturo in se sam naučil razviti film, eksponirati in razviti fotografije. Uspelo mi je razviti prvi film in potem tudi tega z ekskurzije. Fotografije sem oštevilčil in jih nesel soščolcem. Zbral sem naročila,

naredil kopije in pobral denar, s katerim sem kupil fotomaterial, ki sem ga potem rabil zase. Ščasoma sem uspel urediti svoj fotolaboratorij, ko sem bil v sedmem razredu, seveda s pomočjo staršev in starih staršev, z denarjem od rojstnih dni ...

Precej zgodaj si se seznanil tudi s kamero, ne le s fotoaparatom?

Ja. Bil sem menda v šestem razredu. Mož tete Majde, atijeve sestre, Dieter, je bil sicer "šlosar", a zelo zabaven tehnični tip, danes bi rekli, da je bil "tehnofrik". Meni sta iz Nemčije vedno prinašala zanimive tehnične igrače, da sem lahko sestavil npr. radio, ogromno tega. Ko si je Dieter kupil novo kamero Super 8, je staro Normal 8 podaril meni. In sem začel snemati na veliko. Posnetega imam kar nekaj materiala, tako na primer tri leta taborjenja v Fažani. Moja mami Vanja je bila pri tabornikih "stara šina" (starešina) in so mi taborniki kupili film, da sem lahko snemal. Kasneje je Sine (stric Jože, ki sem

Ekskurzija v 6. razredu. V drugi vrsti Tone Luznar, Stane Hafnar, v prvi vrsti Mario Kavčič, Zdenko Soklič, Jože Šmid, Igor Šmid, Janez Beguš, Boris Gortnar, Marjo Šmid, Primož Šmid.

mu nadimek kot otrok dal jaz) kupil tonsko kamero, jaz pa sem jo uporabljal precej več kot on. Posnel sem šrango vrstnice Vilme Logar in še marsikaj zanimivega. Nabralo se je okrog deset ur filmskega materiala. Kar presune me, kako čas beži, ko prizori obujajo spomine, ki sem jih takrat, pred dobrimi 40 leti, ujel na filmski trak.

Kdaj pa si začutil svojo režijsko žilico? Kdaj si ugotovil, na kateri strani kamere hočeš biti, da boš resnično izkoristil ves svoj potencial?

Po nastopanju v Hlapcih sem v četrtem letniku režiral dve proslavi pod znamko Gimnazije Škofja Loka: eno v Partizanu, kjer smo imeli telovadbo in je danes Sokolski dom, in drugo na Loškem odru. Ena je bila proslava za 29. november in druga za 1. maj. Bil sem tudi scenarist in dosegel, da so jo profesorji in sošolci spremljali prilično odprtih ust. Začetek je bil udaren, pank: "Lublana je bolana ...!" Skombinirali smo Pankrte, Pabla Nerudo, Tagoreja ... In lirsko nežna je bila tista, ki smo jo ustvarili za 1. maj: Kajuh in Bandiera Rossa, vse v rdeči, barvi ljubezni in upora ... Bili sta drugačni, mnogim zelo všeč: "To je b'la najbolj proslava!" je bilo slišati. Vem, da sta bili na nek način naivni, vendar smo verjeli vase, verjeli, da lahko svet vzamemo s tečajev in ga

obrnemo okrog ... Vse to so bile moje iztočnice, ki so me usmerjale v režijo. No, nekaj najbrž tudi šolski uspeh, bil sem odličen vso osnovno šolo, v gimnaziji malo odličen pa malo prav dober, vse spise sem pisal pet in bil odličen na maturi s samimi peticami. V osnovni šoli ne pomnim, da bi se kdaj kaj dosti učil, naredil sem nalogo, in to takoj, ko sem prišel domov, in to je bilo več ali manj vse. V gimnaziji sem se nekaj več učil, na primer geografijo, ker se s profesorico nisva najbolje razumela, ampak da bi ure in ure sedel in "štrebal", tega nisem počel, večinoma sem si pomembne stvari zapomnil že pri pouku. Slaba plat tega je bila, da nikoli nisem dobil "sitzledra", nekih pravih študijskih delovnih navad ...

Mogoče pa tega nisi potreboval!?

Imel sem velik besedni zaklad, kar mi je najbrž dala razgledana, kultivirana familija. Pravljice so mi brali, odkar se zavedam, in že v začetku sem bil zelo natančen glede tudi najmanjše spremembe pri vsebini. Nisem dovolil, da bi jih spreminjali, zato sem vsakemu takoj povedal: "Ne, tako in tako je ...!" Ogromno sem znal na pamet, danes ne znam ničesar več. Tudi recitacij iz osnovne šole ne pomnim več: očitno je bil moj spomin poln in se je kasneje resetiral ... Prijemala se me je tudi glasba. Že stari

1967 – mami Vanja, Igor, ati Jože.

ata Drago je bil amaterski "muzkontar", stric Jože je nosil domov gramofonske plošče in sem že od otroštva poslušal glasbo: Mozart in Beethoven, operne arije, francoski šansonji. Nato pop, folk in seveda rock. V gimnaziji do progresivnega rocka in jazza. Vse to se mi je nabiralo ... Najslabši sem bil mogoče v likovnem smislu. In ko na vse to zložiš umetnostno besedo, glasbo kot abstraktno doživljanje sveta, nazorsko občutenje in premišljanje sveta, nekako dobiš režijo. In tako sem šel na sprejemne izpite na AGRFT, na katere sem se moral pripraviti: na informativnem dnevu sem se prijavil na tečajnico. V okviru te smo imeli dva ali tri termine, ko smo se hodili pripravljat na sprejemne.

Kaj točno je bila tečajnica?

V njej so nam razložili, kako se piše scenarij in kako snemalna knjiga, ker smo morali oddati oboje za kratek film. To je bila naloga, ki si jo moral narediti vnaprej. Bilo je zaželeno, da oddamo tudi film, ki ni bil obvezen, ker je veljalo, da je to drago in da si tega v socializmu ne more vsak privoščiti ... Moram povedati, da smo vsi, ki smo bili sprejeti, posneli film. Moj je bil Skozi, nastopal je moj prijatelj in sošolec Hef, dogajalo se je v Železnikih, zgodba se je odvijala okrog delavca, delovnega dne, časa, ki teče ... Sprejemni izpiti so trajali teden dni, ker smo poleg filmsko-televizijskega dela imeli še preizkus umetnosti giba, preizkus govora, jezikovnega poslušanja ... Komisija sem spravljal v smeh, ker so mi pri umetnosti giba rekli: "Vi ste pijanec. Pokažite to. Brez besed." Na voljo sem imel mizo in stol. In na koncu sem omahnil, hotel sem odigrati, da se lik na koncu spotakne ob mizo in pade. Jaz sem se zares spotaknil in treščil na tla ter ob tem prevrnil tudi mizo in stol. Vse je šlo po tleh. Odigral sem tako resnično, da mi je komisija ploskala. Ko smo zaključili s preizkusi, ni bilo še nič znano, kako smo se izkazali. Obvestilo, ki je prišlo po pošti, sem čakal kake tri tedne!

Po sprejemnih si šel domov in tukaj nastopi še tvoja neizpolnjena kariera! Rezervni scenarij? Takrat se nismo vpisali na fakultete po principu treh

(Stari) ata Drago Dolenc in vnuk Igor: "Če že ne zaradi genov, pa gotovo zato, ker sem bil toliko z njim, imam po njem kar nekaj lastnosti, tudi nekaj vzkipljivosti ..."

želja, kot je to sedaj, ampak je bilo jasno, da se bom, če sprejemnega izpita ne naredim, nekam moral vpisati. Spogledoval sem se sicer s FSPN (Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo), pa vendar mi študij tam ni bil pogodu ... Zato eno dopoldne vzamem v roke telefonski imenik in poiščem številko Splošne plovbe Piran. Zavrtim in prosim, da me povežejo s kadrovsko službo. Oglasi se gospa, takrat še tovarišica, ki ji razložim, kdo sem, da sem gimnazijec, odličen maturant in me zanima morebitna služba. Najprej mi odgovori, da to pa ne bo šlo, da za take pa pri njih ni služb. Vseeno mi je namenila nekaj časa, tako da sem ji lahko razložil, za kaj točno gre in v kakšni situaciji sem se znašel. In sicer, da čakam na rezultate z AGRFT-ja in da ne vem, kako bo ... Mogoče se je spomnila tudi pevcu Lada Leskovarja in igralca Borisa Cavazze, ki sta oba obiskovala srednjo pomorsko šolo, a me je začela prepričevati, da bom zagotovo sprejet, da bo vse v redu, da moram iti študirat. In sem jo nazaj prepričeval, da razumem, kako

se začne delo na ladji: z ribanjem palube, in da vem, da je za tako delo tudi gimnazijska izobrazba dobra, a se še kar ni dala in je vztrajala, da še premislim glede ladje, a sem vztrajal pri svojem tako dolgo, da je na koncu, po približno tri četrte ure, rekla: "Počakaj na rezultat, in če ne boš sprejet, pokliči in ti bom nekaj zrihtala!" In sem tako imel skoraj zagotovljeno službo na ladji pri Splošni plovbi Piran. Resno sem bil odločen, da grem, če ne naredim sprejemnega izpita, na ladjo in plujem od luke do luke in imam v vsaki luki eno famijlo (smeh) ...

Od kje ti ideja, da se zaposliš na ladji, pri Splošni plovbi Piran, na morju?

Poleg nekakšnega romantičnega dojemanja pomorstva me je morda v enem delu spodbudil televizijski dokumentarni feljton/serija o pomorščakih Človek brez meja, ki ga je naredil Rudi Klarič sredi sedemdesetih prejšnjega stoletja, v katerem je predstavil, kaj se dogaja na ladji: prikaz, ki vsekakor ni bil romantičen. Snemal je mornarje pri težaškem delu in njihove pripovedi, grilali so na ladji, ga pili, imeli mačka, stiskalo jih je domotožje zaradi družine, ki je že pol leta niso videli, pa o težavah na morju, o vetrovih, valovih, nevihtah ... Menim, da mi je bila blizu kombinacija romantike in hkrati surovosti.

Sprejemni izpit si uspešno naredil, a morje ostaja tvoja nesojena kariera.

Šel sem študirat in sem bil kar priden, končal sem v štirih letih. Ko sem šel na akademijo, da se vpišem, sem se srečal s Tito Simoniti! Ti je kaj znano ime?

Ja, teta mi je razložila, da je to mami letošnje Kresnikove nagrajenke Veronike Simoniti in izhaja iz Železnikov ...

Ja, Benedikova je! Poznal sem jo po pripovedi, ker je bila njena mama, ki nastopa v tej knjigi, prijateljica moje stare mame Marice (Popčeve). Tita je bojda iz obdobja počitnic, ki jih je preživljala tudi v Železnikih, zelo rada imela mojo staro mamo, poznala je tudi Vanjo (mojo mamo). Ko sem se prišel vpisat, je bila v referatu za študijske zadeve. Vedela je, čigav

sem, in me seveda vprašala najprej po stari mami in moji mami, šele nato sva se vpisala, s tem da sem jo vprašal o smiselnosti mojega vpisa, ker sem moral v vojsko. Najprej sploh ni razumela, o kakšni vojski govorim. Pojasnil sem, da bo celotna jugoslovanska pogimnazijska oz. srednješolska generacija vsak čas odšla na služenje vojaškega roka, da je to po zakonu. Imel sem občutek, da o tem nič ne ve. Zanimalo me je, kaj naj naredim, saj sem 8. oktobra imel odhod v vojsko, 1. oktobra pa so se začela predavanja in vaje. Glede tega mi je Tita naročila, naj prvi teden kar hodim na akademijo. In tako sem se prvi teden vsak dan peljal v Ljubljano in zbiral inskripcije v indeks. Podobno kot pri Titi se mi je zgodilo tudi pri profesorju Klopčiču, ki me je takoj prepoznal in se me kot bruca razveselil, a se hkrati tudi jezil, ker me potem od naslednjega tedna naprej eno leto ne bo, pa ne zato, ker bi šprical, ampak ker bom šel v vojsko. Morda se motim, a imel sem občutek, da na akademiji, v umetniškem mehurčku, nihče ni čisto dobro vedel, da mi moramo še na služenje vojaškega roka.

In kje si služil vojaški rok?

V Varaždinu. Po prvotnem pozivu bi ga moral nekje v Črni gori. Vendar so se stvari drugače zasukale, ker je bil oče gimnazijske sošolke Mirjane major v Kranju. Bil je Črnogorec in sva se zelo dobro razumela. Vem, kako težko se je leta 1991 vrnil z JLA v Beograd, ker se je pravzaprav čutil Gorenjca, saj je bil v Sloveniji že 30 let. Vrnitev je bila kruta, ker so jim obljubili vse, resničnost pa je bila potem povsem drugačna.

In kakšne spomine imaš na vojsko?

Dobre. Bil sem edinec, sestro sem dobil, ko sem bil v vojski. Zame kot edinca je bilo služenje vojaškega roka zelo pomembno in potrebno s socializacijskega vidika, pa tudi kot neke vrste osamosvojitve. Danes vidim, da bi za 19-letnike, tako fante kot dekleta, bilo morda smiselno uvesti neko vrsto obveznega, ne nujno vojaškega, služenja, kjer zvečer ne moreš iti v "mama hotel", ki bi trajalo vsaj kakih devet mesecev. In tako me je vojska nekako pripravila za štu-

dij v Ljubljani, ko sem sicer še prišel domov za konec tedna, da mi je mami oprala in me malo pockrkljala ("A ne, mami!?" doda hudomušno.). Seveda je bilo v vojski tudi kaj neprijetnega, a večinoma se spomnim le na zabavne stvari.

Si vojsko služil sam ali si bil skupaj s katerim od prijateljev, znancev?

Sam sem bil, ker mi je Mirjanin oče uredil spremembo. Po prvem pozivu bi služil skupaj z nekaterimi gimnazijskimi sošolci v Črni gori. Po novem-starem pozivu, saj je bila sprememba vojne pošte popravljena kar s korektorjem Edigs, sem šel sam v Varaždin, ker je bilo bližje. Ko sem doma povedal za Varaždin, mi je ati rekel, da ima tam prijatelja, za katerega sem vedel, ker sta se občasno slišala po telefonu. In to je bil (pove počasi v zagorsko-čakovskem narečju, kot je govoril Robert): "Robert Aman, on ti je bil od tate moga isto ratni kamerad, služili su vojsko zajedno u Strumici." Babica, njegova mama, je bila izrezana Simone Signoret (francoska igralka) in je rada popila

Mami Vanja, takrat že noseča z Mašo, sin – vojak Igor. Varaždin, 1981.

kak konjak. Bili so super družina. In oče je poklical Roberta, da sin pride v Varaždin na služenje vojaškega roka. In Robert je bil ves navdušen: "Pa to ti je tak fino, kaj se budo družili!" Tako da sem bil skoraj vsak teden pri njih, kjer sem imel "civilko". Stike smo negovali še leta potem ... Vem, da sta babica in Robert pokojna, kako je z ostalimi, ne vem, vendar načrtujemo družinski izlet v Varaždin v, upam, bližnji prihodnosti, da ugotovim, kaj je z njimi.

Kaj pa doživetja v JLA? Kolikor se spomnim, ste se vsi vračali z za nas nenavadnimi zgodbami?

Moja je taka: Pride zjutraj naš kapetan in reče: "Četri dobrovoljca!" Hitro sem se naučil, da se je v vojski dobro čim prej javiti. Lahko je sicer super dobro ali pa super slabo, ker nikoli niso vnaprej povedali, za kaj potrebujejo prostovoljce. Ampak sem si mislil: kdor ne riskira, ne profitira. Res smo morali delati ves teden "cel šiht", vendar v zelo počasnem tempu, medtem ko so ostali trdo vadili. In sicer smo vsak dan šli v Varaždin Breg, na planoto oziroma gričevje nad Varaždinom, za katerega je Robert rekel, da veliko domačinov misli, da je tam pod zemljo vojaška industrija, da včasih ponoči bobni ... Naj bi bila v gozdovih "mrtva straža", vsaj tako so rekli, ki strelja brez opozorila ... No, zares pa so bila tam res sicer na veliki površini raztresena skladišča z orožjem in opremo, ker je bil Varaždin strateška točka v obrambi proti vzhodnemu bloku, Madžarski. Bilo je res ogromno kanonov, tovornjakov ...

Ali so bila skladišča pod zemljo, v bregu?

Ne, to je bilo v gozdu, po vrhu planote, v hangarjih. In naša naloga je bila inventura dela te opreme, torej administrativno preverjanje stanja. Spomnim se, da sem našel en odličan ameriški usnjen kombinezon za motor, podložen z ovčko, čelado, vse tipi-top, in sem razmišljal, kako bi si ga prisvojil (haha) ...

Ali si si potem premislil?

Seveda. Kajti preden so nas poslali gor, smo morali na varnostno preverko. Vsi smo bili gimnazijci,

Igor pri vojakah. Brez puške, z gumijastimi škornji Borovo.

večinoma odprte glave in smo živeli generacijsko "bratstvo in enotnost", ne po logiki komunistične partije. Skupaj smo bili Beograjčan, Bosanec in Šip-tar, poslušali smo Azro (znana jugoslovanska rock skupina iz osemdesetih let prejšnjega stoletja) ...

In kaj je to pomenilo?

KOS, torej Kontraobveščevalna služba, je preverila vsakega posebej od nas štirih prostovoljcev. Pride prvi ven, debelo gleda in pravi: "Pa ovaj sve zna!", enako tudi druga dva. Vstopim in za mizo, po kavbojsko, na obrnjenem stolu, sedi kapetan KOS-a pred odprtim predalom pisalne mize, kar sem videl ob vstopu. Vedeli smo, da je študiral psihologijo in je vojsko služil po končani fakulteti in bil v šoli za oficirje rezerviste. A ker po odsluženi vojski najbrž ni našel službe, se je "aktiviral" in pristal v KOS-u. Kot psiholog je bil seveda namazan z vsemi žavbami: "Jeli, Iгоре, kako ti mama ... Vanja, jeli?" Pa sem rekel, da je dobro in da je noseča. In sem ga takoj našel, tega še ni vedel, ni pisalo v moji kartoteki, ki jo je skoraj zagotovo imel v predalu pisalne mize (smeh). In naprej: "Pa stari ... Jože, učitelj, kako je? Pa vidim, da je on daleko služio armiju, u Strumici." In seveda sem odgovoril, da je bilo tako. In je na-

daljeval: "Imao si problema s milicijom, je li?" Takoj sem se spomnil dogodka, ki ga je verjetno imel v mislih: Šli smo iz kina oziroma iz Taspodn'ga malo "nafrfuleni". In pred takratno Čevljarno, danes Tušem, so bile ob cesti zložene opeke. Hormoni so delovali na polno, bil sem poln samega sebe ..., zato sem zagrabil opeko, jo vrgel in zaklical za prijatelji, ki so bili nekaj metrov pred mano: "Ujemi!" Seveda je nobeden ni ujel, zato je opeka treščila na tla in se razletela. Mi smo se zarežali, zbrali kose s ceste in nadaljevali pot. Dogodek sredi noči ni ostal neopazen. Naslednje jutro se je k nam domov pripeljal miličnik Edo, ki so ga o dogodku obvestili. Kdo nas je prijavil, ne vem, se je pa miličnik o dogajanju pozanimal že pri drugih udeležениh. Takoj sem priznal, da sem razbil opeko in da sem jo pripravljen plačati ... Vendar je on nadaljeval, da je to kaljenje nočnega miru, in tako dalje. Tako da sem mu kar predlagal, naj me, če je prekršek tako hud, kar zaprejo ... Miličnik je potem odšel in iz zadeve ni bilo nič, je pa šlo v zapisnik in v mojo kartoteko, ki je potovala z menoj tudi na služenje vojaškega roka. Kapetanu sem potem kar naravnost povedal, da bi znal na podlagi nekaterih stvarnih podatkov, empatije in domišljije tudi jaz o njem marsikaj naplesti. Je najprej osupnil psiholog kapetan, onemel, globoko zajel sapo in rekel le še, da nas pošiljajo na strogo zaupno vojaško nalogo, o kateri ne smemo nikoli nikomur ničesar povedati. Jaz pa sem kar žarel, saj sem ga na nek način razkrinkal.

Iz strogo zaupnih vojaških nalog si se podal na pot filmsko-televizijske kariere. Režirati si začel že med študijem – ali je bilo to le za šolski, študijski namen?

Takrat na akademiji nismo imeli pogojev, da bi režirali na televizijski način, zato smo režirali oddaje rednega programa RTV, ki so nam jih pridobili profesorji Fran Žižek, prvi slovenski televizijski režiser, Igor Košir (takrat asistent, kasneje profesor) in Janez Drozg. Slednji, s katerim sva bila v nadaljevanju še posebno povezana, je s televizije prišel na akademijo in nam prenesel ogromno vedenja in režijske

Na Ptuj: Igor, Fran Žižek (pionir – režiser slovenske televizije), Janez Drozg (Igor: "Bil sem izvršni producent portreta Frana Žižka, ki ga je režiral Janez Drozg. Oba moja profesorja. Pokojna. Oba v mislih potujeta z menoj.").

izkušnje. Poleg tega si je neumorno prizadeval, da smo lahko čim več praktično režirali: šel je skozi ena vrata in so ga vrgli ven in je šel skozi druga in so ga tudi dali ven in je šel skozi okno in nazadnje dosegel, da je lahko rekel: "Tole boste našemu študentu dali, da bo režiral, da se bo kaj naučil, ker bo sicer jutri prišel k vam in ne bo nič znal in ...!" V izobraževanju poleg teorije režiser potrebuje tudi pravo, ne le simulirano praktično režijsko delo, trening, če hoče potem resno delati. Ta pouk je načelno potekal tako, da smo se v študijskem procesu pripravljali, večinoma "na papirju", in potem šli na televizijo režirat oddaje.

Začel si z Žižkom, ki te je učil publicistične televizije, od dnevnika, vesti, pogovornih oddaj, podiumov, talk showov ...

V drugem letniku je bila moja naloga režirati Kulturne diagonale, oba z voditeljico/novinarko Alenko Zor (danes Simoniti), sva bila na novo in bil sem vržen v morje in sem plaval, kakor sem vedel in znal. Imeli smo tri ali štiri kamere, s tem da je bila televizijska režija (kot prostor z ogromno monitorji) zame takrat skoraj znanstvena fantastika. Vendar mi je na koncu uspelo doumeti nekaj zelo pomemb-

nega: sprva sem mislil, da je pomembno zgolj gledati, pa sem takrat ugotovil, da je pri tovrstni konverzijski televizijski oddaji najprej pomembno natančno poslušati in šele nato gledati!

So ti Kulturne diagonale razkrile še kakšno televizijsko zakonitost tistega časa?

Janez Lombergar, umetnostni zgodovinar po izobrazbi, ki je diplomiral pri prof. dr. Nacetu Šumiju, je bil takrat mlad televizijski novinar v kulturni redakciji. Bilo je nekaj let po potresu v Breginjju. Težnja stroke (arhitekturne, umetnostnozgodovinske) je bila ohraniti specifično krajinsko arhitekturo mediteransko-alpske kombinacije, država pa ni bila voljna primakniti denarja za drago obnovo starih hiš. Stroka je vztrajala, domačini pa vsi niso imeli sredstev, da bi za ohranitev specifične arhitekture lahko plačali tako veliko ceno, kajti vsak element njihove prvotne arhitekture je bil nekajkrat dražji od standardnega. Del občanov Breginjja je tako odkrito nasprotoval stroki, na njihovo stran je (s figo v žepu) pristopila politika – ravno tista, ki ni omogočila finančnih subvencij. Lombergar, ki je najprej pripravil prispevek, je v njem izrazito stopil na stran stroke. Po mnenju politike je bilo tako

enostransko poročanje nedopustno in zjutraj so pregorevali telefoni, ker ni bila predstavljena tudi druga stran. Zato je Lombergar dobil nalogo, da se morata obe strani soočiti in bosta obe imeli možnost povedati vsaka svoje mnenje. Sodeloval sem pri tem "popravnem izpitu". Urednik kulturne redakcije je bil Jože Hudeček. Pred snemanjem oddaje so se predstavniki obeh strani sestali v Hudečkovi pisarni. Srečanje, ki sem mu kot režiser moral prisostvovati, zato da sem jih spoznal, je preraslo v hud prepir, ki se je meni zdel, da bi bil vreden posnetka. Spor se je stopnjeval tako močno, da so domačini iz Breginja vstali in odšli. Hudeček je tekel za njimi in jih je pred vrati prosil, naj se vrnejo v studio ... Vrnili so se. V studiu smo se pripravili na snemanje. Takrat sem, kljub temu da sem se na trenutke lovil kot začetnik, že nekaj bolj samozavestno delal in koordiniral: "Kamera 3, P2 na Lombergarja ..., na 3 ..., rez ..., zdaj!" Oddaja se je snemala, ni šla v živo. V žargonu rečemo "live on tape", torej "v živo na trak", to pomeni, je oddaja, ko jo posnameš, že pripravljena za predvajanje.

Torej je nič ne montiraš?

Montira se sproti, to je televizijska režija, kjer je več kamer. Gre za snemanje na način živega televizijskega prenosa tako, da posebej nismo montirali, mor-da smo med snemanjem ustavili posnetek, poiskali primerno mesto za rez in od tam na novo posneli ... Hudeček je za mojim hrbtom hodil gor in dol. Potem je Lombergar vprašal in eden od strokovnjakov je odgovoril. In medtem ko je govoril, kar vsebinsko ni bilo na politični liniji, je Hudeček glasno zahteval: "Stop! Ustavite to!" Jaz kot režiser, poln samega sebe, sem jezno in odločno rekel: "V režiji, kjer režiram, samo režiser sme reči stop!" Seveda me je Hudeček takoj utišal, češ, le kaj naj bi ta mulc vedel. Ampak zadaj je sedel moj mentor Igor Košir, ki je Hudečku rekel: "Ja, Jože, režiser je kapitan ladje. Lastnik ladje mu lahko prej in potem daje navodila, kam in kdaj naj pripluje. Ko pa pluje, pa o plovbi odloča kapitan. Če ima ladja dva kapitana, ima vse možnosti, da potone. Zato ima Igor, no, naš študent režije, prav. Ti

bi moral stopiti k njemu in mu na uho povedati, naj ustavi snemanje, ker nekaj po tvoji uredniški presoji ni dobro."

Lombergarju je Hudeček naročil, kako naj ponovno vpraša, in odgovor je bil medel, nič več oster. In smo odrezali prejšnje vprašanje in odgovor in presneli z novim vprašanjem in odgovorom ... Tako sem doživel, kako je bil Jože Hudeček orodje politične cenzure, drugače si ne znam razlagati. Tovariš Jože Hudeček, s katerim sem se vsa nadaljnja leta lepo razumel, je po osamosvojitvi, ko je začel tudi pisateljevati, bil nekje označen tudi kot disidentski, meščanski ustvarjalec v prejšnjem režimu ...

Ljudje s televizijskega ekrana, s filmskega platna so malodane doma v vsaki dnevni sobi. Nekako jih vsi poznamo ... Kdo so bili tvoji sošolci, vrstniki?

Imel sem dvojne sošolce, ker sem bil v 1. letnik uradno vpisan v letu 1980/81 in ponovno v letu 1981/82. Tako so bili moji vrstniki v prvem letniku (ko sem le en teden obiskoval predavanja zaradi služenja JLA) igralci Brane Završan, Veronika Drolc, Jagoda Tovirac in Ivan Rupnik, gledališko-radijska režiserja Dragan Živadinov in Jože Valentič, dramaturginji Eda Čufar in Vilma Štritof. Filmsko-televizijski režiserji smo Mile Vilarovski (zdaj Vilar), Olga Pajek in jaz. V naslednji generaciji sta bila moja sošolca Boštjan Korbar in Jure Žikič, v prvem letniku (kasneje je ta študij opustil) še Vinko Möderndorfer, ki je bil sicer absolvent gledališko-radijske režije; igralci Roman Končar (moj tesen prijatelj in sodelavec vrsto let, bila sva kot rit pa hlače, a sva se potem nekako oddaljila - a to je dolga zgodba), Brane Šturbej, Iztok Mlakar, Uroš Maček, Violeta Tomič, Bernarda Oman, Marko Boben, Kondi Pižorn (študiral je le 1. letnik), dramaturginje Diana Koloini, Marinka Postrak in Vesna Jurca ter dramaturg Igor Palčič. Osebnostno poznam vsaj štiri generacije pred mano (pa tudi vse tja do ustanovitve AIU velik del nekdanjih študentov) in več ali manj vse generacije za menoj do danes ... Znanstev in sodelovanj je v naših poklicih nešteto, druženja temu primerno ...

Ko smo kasneje delali Periskop, sem pri vsaki oddaji spoznal kakih 20 novih ljudi, odraslih in otrok ... Čez dan smo garali, čez vse meje, zvečer pa smo si tudi znali dati duška.

In čigava ideja je bil odlična oddaja za mlade in stare Periskop?

To je bilo pa takole: z Lombergarjem sva se spoznala ob breginjskem "popravnem izpitu". Kmalu je postal odgovorni urednik OMP (otroški in mladinski program), si mislim, da morda tudi zato, da bi bil tam politično morda manj "nevaren". Res je politika nekako izginila iz vsebin OMP, a program se je pod Lombergarjem razbohotil. Imel je učinkovito taktiko: predpostavljene je zasipal s stotinami natipkanih stranmi: koncepti, zamisli, elaborati ... Ker od drugih urednikov niso dobili toliko materialov, je uspeval dobiti več sredstev, resursov, programskih terminov ... Tako je koncipiral tudi oddajo z delovnim naslovom Pionirski magazin (sicer je v šestdesetih televizijska oddaja s takim naslovom že obstajala).

Kako ste prišli do takega formata oddaje? Oddaja je bila za naše razmere nekaj povsem novega, izjemno kvalitetnega in privlačnega, neverjetno gledljiva za staro in mlado ...

Lombergar nas je nekako kar z dekreti sestavil skupaj: Tatjana Trtnik kot redaktorico, Mojco Valič (zdaj Dumančič, zdaj je dopisnica TVS iz Primorske) kot pomočnico redaktorice, Jana Zakonjška (ki je sicer še pred prvo oddajo prenehal biti član ožje ekipe) in mene kot režiserja. Začeli smo z delom, sicer precej burno, ker je bila Tatjana jezna na Lombergarja, ker so jo po dopustu preprosto prestavili iz informativnega programa v OMP: po letih dela kot novinarka jo je mikal televizijski dokumentarizem. Tudi kasneje smo precej glasno in energično reševali številne delovne konflikte, ker smo bili na kupu trije levi: Lombergar, Trtnik, Šmid. Pregledovali smo material, zbirali ideje z možganskim viharji, šli na ogled v Beograd, Sarajevo, kjer so delali Nedeljni zabavnik s pevcem Vajto in Slavkom Štimcem, se navdu-

ševali ob francoskem televizijskem kvizu Phillipe, ki so ga igralci kviza iz studia usmerjali. Phillipe je potoval z ladjo, čolnom, letalom, vlakom ... in moral določene stvari poiskati ... To je bila izredna in sijajna televizijska produkcija. No, ta oddaja je nekako zasnovala princip živega javljanja in posredno tudi lik Josa, ki se mu je kasneje pridružila še Desa. Naš vzor so bile najboljše otroško-mladinske televizijske oddaje po Evropi, od belgijske oddaje Electron do beograjsko/sarajevskega - nekdanj BBC-jevega televizijskega - režiserja Johna Timothyja Byforda, ki nas je spomnil na prevladujočo BBC-jevo sintagmo za otroški televizijski program "Learn by fun" (učenje skozi zabavo). Vse te ideje, rešitve smo zamešali in ustvarili Periskop! Ime oddaje je prispeval, Tatjana ga je v hecu imenovala ABC Novak, pesnik (in danes profesor na Filozofski fakulteti) Boris A. Novak.

Kako ste prišli do pesnika Borisa A. Novaka? Naključno?

Ne. Pobarali smo pesnike Pavčka, Novaka, Grafenauerja (in še koga), naj nam predlagajo naslov. In Novak je predlagal Periskop in se je prijelo. Kmalu po prvih sestankih je v ekipo prišel še Gojmir Lešnjak - Gojc in tako je Periskop dobival vsebino in podobo. Za prve tri oddaje sem jaz napisal scenarije, a jih zaradi režije diplomske televizijske drame nisem mogel režirati, zato je režiral Franc Arko. Kasneje je scenarije pisala Tatjana, večji del od vseh oddaj sem režiral jaz. Mislim, da smo našli ravno pravo formo. Še zdaj se zgodi, če srečam koga, ki je bil gledalec Periskopa, in povem, da sem režiral večji del teh oddaj, praviloma navdušeno odgovori: "Kaj?! Periskop! To je bila moja najljubša oddaja vseh časov!" Prišli smo celo v slovensko enciklopedijo, kjer je kot prvi pomen besede 'podmorniška naprava' in kot drugi 'znamenita oddaja TV Ljubljana v drugi polovici osemdesetih let'. Res smo naredili nekaj pomembnega za tisti čas. Oddajo so gledali stari in mladi, ker je bila zabavna in poučna. Pravili so, da je Periskop oddaja, ki prazni ulice. In potem smo se, tako kot so razpadli Beatli, tudi mi samoukinili. Na vrhuncu moči.

Na snemanju oddaje Periskop v Predjamskem gradu: Peter Habicht (mikroman, Igor: "En najbolj zabavnih ljudi, kar sem jih kdaj srečal..."), Igor, Stojan Zupan (rekviziter), Jos Zalokar (Igor: "Pač Jos iz Periskopa!"), Lenart Vipotnik (snemalec, Igor: "Dragi prijatelj Lenč – zdaj je v pokoju – izjemen televizijski snemalec, izjemen slikar naturščik, nekdanj sva prebila ogromno časa skupaj, na snemanjih, pa tudi izven njih ...").

Ste res zavestno nehali "na višku svoje slave"? Prostovoljno in soglasno?

Nehali smo, ker nam je ta ista ustanova, v kateri smo nastali, dajala vedno slabše pogoje. Naju s Tatjano je Periskop tudi osebno povezal in sva to živela, to je bil življenjski projekt, ki se je nadaljeval z oddajo Pod klobukom. Kakih dobrih 200 igranih oddaj, ki so terjale vaje, resno delo. To, da sem posnel dva celovečerna igrana filma, se mi zdi, v primerjavi z maso teh oddaj, raztegnjeno v kakih 20 let, delo manjšega obsega. Čeprav tudi celovečerni film hitro terjaja dve ali tri leta mestoma zelo, mestoma manj intenzivnega režijskega delovanja. Režiral sem tudi zadnjo oddajo TV Ljubljana za JRT (Jugoslovanska radio-televizija), silvestrski program, Top Hat Show 157 – Tajči. Izračunali so, da je oddajo tisti večer gledalo okoli šest milijonov ljudi ... A televizijska režija kot umetniška funkcija je, tako so menili in menijo nekateri nekdanji in sedanji prevladujoči kritiki, nekateri "salonski levičarski" publicisti in kar je še takih kopitarjev, inferiorna filmski režiji. Celo kak filmar se temu rad pridruži. To, da kopitarji nimajo vedenja o izdelavi čevljev, pa menda sploh ni važno ... In k degradaciji televizijske režije nato prispevajo, jej, res, v kakšnem času živimo, še celo nekateri televizijski šefi: če je namreč režiser suveren, odločen in pripravljen, bo seveda terjal pogoje. To tudi stane. Šefi pa razpolagajo z denarjem

in raje angažirajo priučenega realizatorja, ki ne bo povzročal ne vsebinskih in ne finančnih težav ... Važna je itak količina minut programa, kvaliteta pa ... (globok izdih).

Delal si tudi oddajo Sveta noč – slovenske jaslice, ki ste jo posneli v Baški grapi ...

Ja, morda me zato naši salonski levičarji niso marali ... Sem pa, zanimivo, za to oddajo in hkrati za televizijski režijski opus v OMP prejel Zlati ekran revije Večer. K delu me je povabil Lombergar, urednik OMP, ki je kasneje kar dobro krmaril med obema stranema, med "rdečimi in črnimi". Že takrat se je morda pripravljal, da bo enkrat direktor TV Slovenija (smeh). Takrat je sodeloval še urednik tednika Družina, dr. Drago Klemenčič, ki je kasneje prišel na RTVS in postal prvi odgovorni urednik verskega programa TV Slovenija. Scenaristi smo bili mi trije (torej Klemenčič, Lombergar in jaz), raziskavo in pripoved o nastanku pesmi sta prispevala onadva, jaz pa sem pisal o dogajanju v vasi pod hribi. Klemenčič je bil nekdanj kaplan v Stržišču in smo si šli to lokacijo ogledat. Ker je to tako blizu Železnikov, da so to praktično tudi že naši kraji, mi je bilo tam že zato simpatično. V vse skupaj sem vgradil še vso svojo otroško izkušnjo z božičnim časom. Pravzaprav ne z božičem, ampak s svetim večerom. K polnočnici nismo hodili, smo pa doma pri Dolencu kot del hišne,

družinske tradicije vedno pokadili. S starim atom sva pred tem postavila jaslice, ki jih je kot otrok napravil atov v partizanih padli najmlajši brat Radovan, partizansko Perun, pomočnik politkomisarja Vojkove brigade. (Mimogrede: Perun je po smrti v času nemške ofenzive jeseni 1944 ležal na parah v cerkvi na Otlici, na pogrebu pa ga je ob soborcih partizanih s krščanskim obredom pokopal tamkajšnji župnik ...). Stara mama je tiho molila in to je bilo vse, kar se tiče praznovanja božiča v mojem otroštvu.

Ko sva z montažerjem gledala ravnokar zmontirani prizor z družino ob večerji, rezanju potice, je v montažo vstopila tajnica režije Katja (Breskvar, zdaj pokojna). Ko se je prizor končal, sem videl sled solzic na licih.

Na predstavitev oddaje je dr. Klemenčič povabil dr. Alojza Šuštarja, takratnega nadškofa. Takrat sem ga prvič srečal osebno: v preprosti, prilično ponošeni črni obleki, z zlepljenimi očali ... Skromen, kar se da. Močno mi je stisnil roko. Na isti točki, kot je ganilo Katjo, je očitno ganilo tudi njega, sedel je pred menoj in zaznal sem, da si je snel očala in si obrisal oči ... Ko je v temi še tekla odjavna špica, se je obrnil k meni in mi spet močno stisnil roko. Da sem mu obudil čudovite spomine na otroštvo ...

In to je bil moj namen: ne ta ali ona ideološka ali svetovnonazorska pozicija, zgolj človek v svojem občutenju in dojemanju sveta ...

Igor: "V prvem planu snemalec, moj nepozabni Boris Turkovič – Stenli, ob meni tonska mojstrica Hanna Preuss-Slak: mala ekipa študijskega dokumentarnega filma Veš, sine, jaz sem bohem."

Ali je bila oddaja o pesmi Sveta noč prva v nizu, pri katerih si sodeloval z Dragom Klemenčičem, ali je bila edina?

Z Dragom sem še sodeloval. V nizu Korenine slovenske lipa sva posnela še dve seriji šestih oddaj Božje poti ob italijansko-slovenski meji in Božje poti ob avstrijsko-slovenski meji. Tudi kasneje sem se z njim na televizijskih hodnikih pogosto srečeval. Vedno sva poklepetala in se nasmejala, ko sem mu vedno povedal, da se še nisem spreobrnil. Potem pa sem režiral še njegov portret Zrcalo in svetilnik, kar je bil njegov moto pri uredniškem delovanju v televizijskem mediju: televizija naj bo zrcalo, ne konveksno in ne konkavno. Naj kaže stvarno podobo življenja. In naj bo tudi svetilnik, ki kaže pot naprej.

V letu, ko sta ti umrli mami in stara mama, so odšli še trije tebi dragi prijatelji.

Mojega prijatelja in snemalca, Zagrebčana Borisa Turkoviča – Stenlija, ki je bil le nekaj let starejši od mene, je zadela možganska kap. Še danes sem prepričan, da je bil vzrok njegove terminalne bolezni stres: v času vojne na Hrvaškem je snemal v Liki in videl posledice morije ... V avtomobilski nesreči je umrl legendarni jugoslovanski lutkar, Zadrčan Branko Stojaković, ki je bil moj fenomenalni sodelavec pri lutkovni seriji Ku-Ku in sijajen prijatelj (še vedno sem v stikih z njegovo družino, leta in leta smo skupaj dopustovali, najprej skupaj z Brankom

Režiser Igor, scenarist Frane Puntar in oblikovalec lutk in scenografije Branko Stojaković – med snemanjem televizijske lutkovne serije Ku-Ku.

na njihovi barki, potem pri soprogi Tatiki pri njenih na Hvaru), čeprav je bil starejši od mojih staršev. In za nameček še draga teta Majda ...

Kako si to sprejel, predelal?

Pač predelaš. Začel sem pa na smrt gledati drugače. Vse nas neizogibno čaka. In tu ni kaj. Bilo je hudo. Zelo me je zaznamovalo, z morda celo pretiranim delom sem kompenziral vse te izgube in obenem so me leta 1992 povabili na akademijo – vabilo, da postanem visokošolski asistent, je sprožil moj nekdanji profesor in kasnejši kolega, zaslužni profesor Univerze v Ljubljani, Janez Drozg.

Življenja in smrti žal ali bolje na srečo ne moremo malo po svoje zrežirati. Kako bi ti opisal delo televizijskega režiserja? Kaj točno delaš?

Vse je odvisno od tega, kako in kje režiser vstopa v zgodbo! Kjer koli lahko posežeš v dejanje pred kamero s stališča oblike, ampak oblike se drži tudi vsebina. Trdim, da režiser mora vstopiti čim prej v vsebino, da jo lahko tudi sooblikuje. Vedno govorim o režiserju, ki je tega sposoben, ki je za to kompetenten. Študij na akademiji ponuja teoretične in praktične temelje, a bodoči televizijski režiser mora biti široko razgledan, da se lahko znajde v različnih tematikah, da mu je blizu humanistika in naravoslovje, pa umetnost na splošno, da ga stvari zanimajo, ker na televiziji vse to rabiš in tudi uporabiš ... Ko se sprogramira, napiše oddaja, ko se ve, kaj bo, mora režiser vstopiti preprosto zato, da iz tega, kar je napisano, ustvari, materializira dogajanje pred kamerami. In da vidi in sliši. Ker bo to videl in slišal tudi gledalec, ker je televizijski režiser tam v pripravah, na snemanju, v montaži, namesto njega: (idealnega) gledalca. To je njegova naloga.

Kako je z odnosom režiser–igralce?

Lahko je velika strast, na meji erotizma, ko si "gleda ta drug drugemu v glavo", če tega ni, je lahko tudi zelo težko. Zato tudi delamo z zasedbami, iščemo ljudi, s katerimi si lahko povezan na neverbalni ravni. Igralci so zelo posebni ljudje ...

Šmidovi. (Igor: "Fotografija, ki mi lahko v sekundi priključne solze: nikogar na tej sliki ni več med živimi, niti moje sestrične Marjetke ...") Sedi stara mama Marija Šmid – Mici, rojena Demšar, Tončkova iz Martinj Vrha, iz Grape. Najljubši teti Francka in Majda, sestrična Marjetka, ati Jože, strica Janko in Niko.

Koliko moraš igralca usmerjati? Koliko ga smeš?

Ni recepta. Vsekakor potrebuješ veliko samozavesti. Govorim o prezenci, moči prepričevanja, da ti uspe prepričati dotičnega o svojem prav.

Imaš v spominu kak dogodek, ko si v dobro filma moral delovati zelo samozavestno in prepričevati ljudi?

Bil sem asistent režije, volonter, še študent, pri filmu Eva Francija Slaka. Poslali so me v Novo mesto, da v eni srednjih šol in Društvu upokojencev obvestim statiste, kdaj in kam naj pridejo. Vse naj bi bilo že dogovorjeno. Rabili smo kakih 30 statistov za zapornike. Vendar niso kaj dosti vedeli o tem dogovoru. Prepuščen sem bil svoji iznajdljivosti. Razumel sem, da nalogo moram izpeljati in da nič ne pomaga

Vesna Milek, Igor Šmid, Lado Bizovičar. Igor: "Igralca v celovečernem igranem filmu Anina provizija, formalno sicer naturščika, a sploh Lado z maratonsko izkušnjo dela pred kamero. Oba z izrazitim igralskim organom, ki ga meni najbolj jasno odraža značilen glas. Lepo sodelovanje!"

javkati, če nekdo ni dobro opravil svojega dela. V Novem mestu sem tako paradiral gor in dol in vabil moške, da bi statoriali v filmu. Nekatere sem uspel pridobiti. Pa me je potem kdo celo povabil na dva deci cvička ali pa jaz koga. Med drugimi mi je uspelo prepričati tudi skupino Romov. Do večera sem bil že pošteno okajen, tako da sem naročil vsa možna bujenja, da zjutraj ne bi zaspal. Vsem sem naročil, da se ob 7. uri dobimo pred zaporom. In ko sem zjutraj s težko glavo prišel pred zapor, so se že zbirali, tudi

skupina Romov je že bila tam. Vsega skupaj je prišlo kakih 70 ljudi, kar je pomenilo, da sem bil izjemno sugestiven in da smo imeli vsaj enkrat več ljudi, kot smo jih potrebovali.

In kako si rešil tako nepredvideno zagato?

Običajno je bilo tako, da je od petih obljub držala ena ali dve, več ne. Tokrat je bilo drugače. Zato sem vedel, da bodo statisti stali več denarja, a do bo to šlo skozi ... Vendar ko je prišla ekipa, mi je režiser Slak

Igralca Boris Cavazza in Emir Hadžihafizbegović ter režiser Igor na snemanju Podnajemnikov.

naročil, naj jih "postrojim", da si jih ogleda. Nato je izbral zgolj tiste, ki so se mu zdeli primerni: kakšnih 20 posameznikov! Ostale je poslal domov. Bil sem besen na režiserja, ker sem vedel, da so nekateri vzeli dopust. Romska skupina, ki sem jim obljubljal, da bodo filmski zvezdniki, prav tako ni bila izbrana. Takrat sem kar videl, kako mi bodo naložili batine, ko me dobijo v pest. Zato sem šel v zapor in paznika prosil, naj me pelje do samice, in mu naročil, naj me zapre in pride iskat čez dve uri. Sprva je mislil, da se hecam, a ko sem mu razložil situacijo z Romi, se je namuznil in zaprl vrata. Legel sem na posteljo in gledal v zrak. Prej kot v dveh urah me je prišel iskat in povedal, da je parkirišče prazno (smeh).

Imaš kakšnega vzornika?

V času študija je name izmed vseh najbolj vplival Andrej Tarkovski s filmom Zrcalo. Spomnim se, da sem se po projekciji počutil, kot bi bil zadet. Tarkovski velja za filmsko ikono, kot so tudi Ingemar Bergman, Federico Fellini, Billy Wilder, John Ford. Res me je prevzel, tako da sem v tretjem letniku naredil film, v katerem sem se zgledoval po njem. V tistem času smo se udeležili Festivala evropskih filmskih šol v Münchnu. In na njem so me hvalili v smislu, to je pa kot Tarkovski, ta slovanska duša, bravo Šmid ...

In si dolgo vztrajal v duhu Tarkovskega?

Sčasoma sem ugotovil, da jaz nisem Tarkovski, in kar je še pomembnejše, da Tarkovski ni Šmid (smeh)! Da sva različna človeka in da je prav tako. Od tu dalje sem prav ustvarjalni princip "learn by fun" nekako najbolj ponotranjil. Res sem bil veliko nasmejan, čeprav v moji notranjosti ni vedno tako vedro. Poleg tega nekako stremim, da vsakega, s katerim sem v stiku, želim držati v dobri volji. Pa še nekaj sem, to zdaj vidim, nekako podedoval od pokojnega očeta: nenehno iskanje in zapiranje prepada med materializmom in idealizmom ... na poetičen način.

Kaj pa Razjarnikovi v prometu?

To je bila televizijska nadaljevanka, ki je skušala ozavestiti gledalce k varnemu ravnanju v prome-

tu. Naš moto je bil, da smo, če si vsaj en otrok manj zlomi roko v prometu, naredili vse. Nekateri so nam očitali, da je bila nanizanka pogrošna! Ampak če jo primerjam s tem, kaj je danes pogrošno, Razjarnikovi to zagotovo niso bili. Imeli smo večjo gledanost kot TV Dnevnik. Seveda so se oglasili tudi kritiki, takoj po prvi epizodi, a so potem potihnil!

In če se vrneva na snemanje filmov. Če te prav razumem, si sam sestavil, izumil računalnik, s katerim si obdelal svoj film?

Film Brezno smo zdaj že davnega leta 1997 snemali na filmski material, potem smo sliko digitalizirali in jo v digitalni obliki montirali, obdelali zvok, dali zmontirati negative in na koncu smo imeli klasično filmsko kopijo. Danes je, razen zelo redkih izjem, celoten proces digitalen. Tudi sedaj imam kakih 13 računalnikov (no, večinoma to so stare škatle, a še delujejo). Shranjen imam tudi še delujoči prvi računalnik, ki sva ga s stricem Sinetom skupaj kupila leta 1986. V nadaljevanju sem jih kar nekaj sestavil sam, za hobi. Pa načelno je bilo ceneje. Poznal sem proces digitalne montaže, ki pa pri nas sploh še ni uspešno deloval. Odločil sem se, da bomo film montirali digitalno. Računalniško podjetje, kjer sem

Igor (za kamero na snemanju filma Brezno): "Če imajo nekateri fetiš na velike ali hitre avtomobile, potem mi filmarji stavimo na velike kamere. (smeh)"

nabavil komponente, je pristopilo tudi kot sponzor k filmu. "Skrivna sestavina," naročena v Nemčiji za majhen denar, je bila posebna grafična kartica, ki je bila sicer namenjena amaterskemu delu s sliko. Jaz pa sem vse natančno proučil in ugotovil, da je sposobna v nelinearni montaži dati povsem solidne rezultate. Šel sem še do slovenskega zastopnika za program Adobe Premiere, ki mi je odstopil brezplačno licenco in tudi postal sponzor filma. Za nekaj tisoč mark sem sestavil mašino, ki je odlično delovala. Našega montažerja sem naučil dela z montažnim programom in delo je steklo, brez zapletov. Kasneje sem računalnik posodil kolegu producentu celovečernega igranega filma: režiser je bil sprva nezaupljiv, a je ugotovil, da se pravzaprav vse dobro vidi in dobro sliši! Kajti pri klasični filmski montaži se je včasih zgodilo, da se, če je bila žarnica zaprašena in tonski magneti umazani, ni niti slišalo niti videlo ...

In kaj se je s tvojim filmom in tvojo digitalno montažo dogajalo v nadaljevanju?

Film je bil leta 1998 sprejet na takrat enega bolj uglednih mednarodnih filmskih festivalov v ZDA, na AFI (American Film Institute) Festival – Festival Ameriškega filmskega inštituta v Los Angelesu. Tako se je naš film vrtel v Hollywoodu! Po udeležbi na festivalu sem dobil uradno vabilo, da se včlanim v prestižni Directors Guild of America (ameriški režiserski ceh).

Tvoje potovanje na festival je prav tako posebna zgodba, ali pa zamujena priložnost, kot praviš?

Na letališču me je počakal mladenič, da me s kombijem odpelje na festival oz. v hotel. Razložil je, da tudi snema in fotografira, na festivalu pa dela kot šofer. Pogovor je nanesele tudi na montažo in podatke, da sem sam sestavil računalniški sistem za montažo za zelo malo denarja, ga je čisto osupnil. Takrat so v Hollywoodu že uporabljali Avid, ki pa je bil drag kot zafran, dostopen le visokobudžetnim filmskim projektom. Moj sistem pa je stal nekaj tisoč nemških mark oz. dolarjev. Moj šofer je podatek o mojem sis-

temu montaže razširil in začeli so me klicati mladi filmmakerji iz Los Angelesa, da bi jim razložil, kako in kaj. Klic sem dobil tudi ob štirih zjutraj! Ko sem bil že davno doma, sem se zavedel, da sem morda zapravil solidno podjetniško priložnost: če bi namesto (zastojnske) razlage kličečim ponudil, da jim sistem za primerno ceno izdelam. Mar bi ostal tam in bi šraufal računalnike, tako bi Avid propadel, jaz bi pa štel dolarčke (smeh) ...

Na festivalu si se čisto nenadejano srečal in "pogovarjal" z Donaldom Sutherlandom, slavnim kanadskim igralcem!?

Dogajanju je botrovala utrujenost zaradi skoraj 24-urnega potovanja iz Ljubljane v LA, časovnega zamika ter kakšnega piva in viskija preveč. Festival je v eni od festivalskih kinodvoran organiziral Tribute to Donald Sutherland: pogovor z znamenitim hollywoodskim igralcem, sicer Kanadčanom, so spremljali odlomki njegovega igralskega filmskega dela. Čeprav sem šoferja prosil, naj me peljejo v hotel, so vztrajali, naj ne zamudim prilike druženja z Donaldom Sutherlandom, ki je bila v obliki banketa zanj in za goste in organizatorje festivala. Gost festivala sem bil seveda tudi jaz. Sedel sem nekje zadaj v dvorani in mislim, da sem v trenutku, ko sem obmiroval, zaspal. Ko je bilo konec, so se morali kar potruditi, da so me zbudili. Spet sem želel v hotel, a so me vseeno prepričali, naj grem na banket. Tam sem že začel zdraviti mačka in pil zgolj mineralno vodo, da sem se malo osvežil. Donald Sutherland se mi je nasmihal in mi celo pomahal, pa tudi vsi drugi so se nekako muzali ob pogledu name. Zdelo se mi je, da sem očitno nekaj zamudil, in sem jih povprašal, kaj bi to bilo. Povedali so mi, da se je med vsaj uro in pol intervjuja, ko je pripovedoval o svojem delu, med drugim, kako je bilo igrati Casanovo in delati s Fellinijem, iz globine dvorane slišalo moje glasno smrčanje, ki je gospoda Sutherlanda sprva presenetilo, a se mu je kasneje, ko me nikakor niso mogli niti utišati niti zbuditi, zdelo vedno bolj zabavno in ga je spravljalo v smeh, z njim vred pa celo dvorano. Pogovarjal sem se z Donaldom Sutherlandom, ne da bi za to vedel (smeh).

Ljudje radi izpostavimo, kaj je najboljše, najlepše, še posebno, če se komu s tem prikupimo. Ali zate obstaja najboljši film vseh časov?

Ne maram razvrščanja v smislu moj najboljši film, ker ga ni! In ne pozabimo na televizijske oddaje! So dela, ki so mi ostala, ki so me zaznamovala, ki so name vplivala. Ne morem reči, da je Zrcalo moj najboljši film ali pa Amarcord, ki mi je fenomenalen in bi ga lahko gledal stokrat. Recepcija je odvisna od mojega aktualnega počutja, psihofizičnega prereza. Morda bi lahko sestavil seznam, npr. stotih naj del ... Je pa odločno predlog za tale intervju (smeh). Podobno doživljam tudi glasbo, pa knjige, tudi likovnost.

Si hodil v glasbeno šolo?

Ja.

Glede na tri kitare, ki jih imaš tako lepo postavljene v svoji delovni sobi, si se najbrž učil kitare!?

Ne, klavir, tri leta (dolga zgodba, smeh). "Ali bi se učil klavir ali bi šel k verouku?" je bilo atijevo vprašanje. Mami je dodala, da je super, če znaš igrati klavir. Potem je ati nekako mimogrede rekel, da bi sicer lahko šel tudi k verouku, da pa oboje ne bo šlo, ker je to skupaj prevelika obveznost. Vedela sta, da bi jaz najbrž želel tja, kamor bo šla večina sošolcev. Ker pa sem do muzike tudi imel neko afiniteto, sta me uspela ujeti na finto v smislu, da sem sam odločil in izbral klavir. V glasbeno šolo sem torej šel zato, da ne bi šel k verouku. To jima je odgovarjalo, saj sta

Igor, klavir in knjižnica pr' Dolenc.

bila zaposlena v šoli, ati učitelj, mami tajnica: bilo je pač tako, da bi morda imela v službi težave, če bi jaz hodil k verouku ...

Si imel lepo otroštvo?

Absolutno. V milih otroških dneh, ko vpijaš vase svet okrog sebe in ko ni bilo vrtca ter sta bila ati in mami v službi, se je moj svet vrtil med starim atom Dragom in staro mamo Marico. Velikokrat sem šel tudi k Šmidovi stari mami Mici, ki je naredila najboljša jajčka na oko v globoki, črni kozici, ki je ravno pasala v rinke na štedilniku na drva. Pri Dolencu na Jesenovcu 1 smo živeli na tem prepihu med ruralnim, naravo in Železniki ... Kmetje nismo bili, a svoj prvi denar sem zaslužil s senom.

Pri kmečkih opravilih si te pa kar težko predstavljam!

Imeli smo kar velik travnik in senožet. Je bilo kar nekaj za pokosit in kar nekaj sena smo pridelali. Ata Drago mi je odmeril kvadrat približno 10 x 10 metrov, ki sem ga sam pokosil, ata je nadziral, da sem varno kosil; zvečer sem dal v kup in zjutraj razstlal, obrnil in posušil. In ko je prišel Jelencov Korl iz Dražgoš odkupit seno, sem svoje seno dal posebej v rjuho, da ga je Korl posebej stehal in mi ga posebej plačal, tistih nekaj kil (smeh).

Kaj pa spomini na šolo?

Da vidim, če znam naštetati vse svoje razredničarke: v prvem Mojca Kankelj, v drugem Helena Kramar,

Igor: "Tako redko se je pustila slikati, da sem res ponosen, da sem uspel škljocniti ta redek portret moje tako ljube stare mame Marije Dolenc – Marice, rojene Košmelj, Popčove z Racovnika."

v tretjem Rezka Potočnik, v četrtem Anči Bogataj, petem Cveta Košmelj in od šestega naprej Barbka Kumer. Upam, da nisem kaj zamešal ali pozabil ...

V sedemdesetih smo tudi v Železnikih imeli kinodvorano, ki je sedaj nimamo! In kino ni bil samo film, bil je družaben dogodek.

Mislím, da kino na Češnjici leta 1998, ko smo pripravili zelo lepo obiskano projekcijo mojega filma Brezno, sicer ni več redno obratoval. Se pa jaz še spomnim kina v Kulturnem (Sokolskem) domu – tam sem gledal prvega Kekca! S pavzami, ker je bil le en projektor in je bilo treba vmes zamenjati kolute. Kinodvorana v Združnem domu na Češnjici pa je bila po velikosti primerljiva s kinom Vič v Ljubljani (morda je imela celo kak sedež več). In kolikor pomnim, običajno vsaj dve tretjini polna. Predstave so bile ob sredah in petkih zvečer ter ob sobotah in nedeljah popoldne in zvečer. In v kino smo šli, vsaj kar se mene tiče, ne glede na plakat na Klovžah. In nato smo šli zasedat in predebatirat videno in še vse ostalo zraven: najprej v Taspod'nga, kjer sta natakarka Maks Jelenc in Tone Škoda uspela v 15 minutah postreči in poračunati kakih 150 ljudi. Res, da smo pili v glavnem pivo in so steklenice kar letele po prostoru. Naslednja postaja je bila pr' Turk, če je imela Tončka še odprto. Naročili smo spet pivo, pa nas je malo postrani gledala, vendar je rekla: "Pivo je še kar." Bobi palčke nam je prinesla zato, da ne bi kadili. Za plačilo je kar približno, po svoje ocenila, koliko naj bi bilo, vsekakor pa vedno manj, kot bi moralo po ceniku biti. Nato smo se oglasili v Tazgornem in potem na namizni fuzbal v Klub (Mladinski klub, ki ga je ustanovila Igorjeva generacija in je imel svoje prostore v vili v Egrovem vrtu na Racovniku). V Menzo, kjer so bili sicer pretežno starejši, smo pokukali, da smo vedeli, kdo je kje, nato pa k Mer', kjer je bila ob kegljišču tudi marjanca (flip'er), pa včasih še tarok. Ne vedno, a včasih še v Čumnato, v disko Vulkan. Nekdanjo delavnico Furtovega ata (upam, da se prav spomnim, da je bil to ta prostor) sta sinova Zdravc in Zvone s prijateljeli prebarvala v bolj psihadelične barve, montirala kakšno rdečo

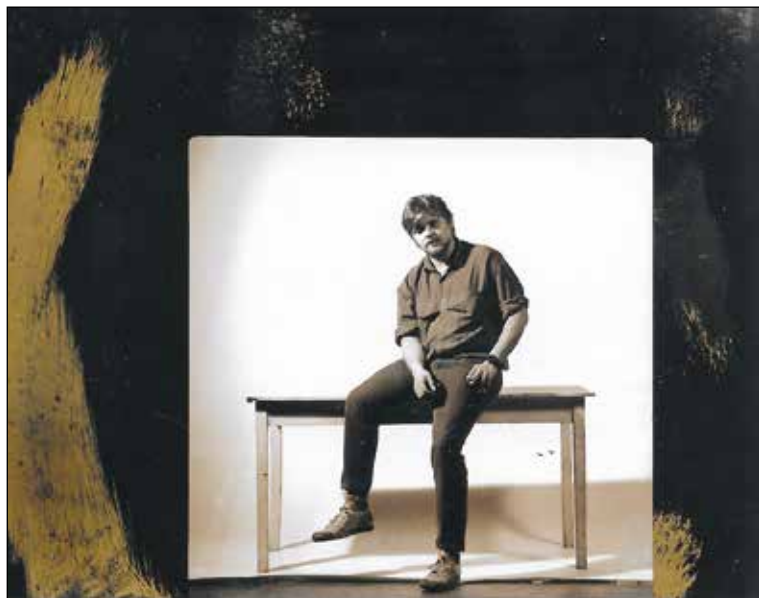
oz. barvasto žarnico, gramofon in ozvočenje, ki je bobnelo: Deep Purple, Cream, Led Zeppelin ... Ven se skoraj ni slišalo, ker so bile stene debele, okno pa prekrito s starim modroccem. In potem domov na Jesenovec ...

Jej, tukaj se prikrade: Oj, mladost ti moja, kam si šla, kje si ...

Te je kdaj vabila tujina?

Pravzaprav je. Prvi svetovni filmski festival, na katerega sem šel, je bil v Karlovyh Varyh, festival CILECT-a (Združenje svetovnih visokih filmskih šol). Tam sem spoznal profesorja Dicka Rossa, ki je bil "Head of Film Department at Royal College of Arts" iz Londona. Ker je iz njihove delegacije nekdo po nesreči na nočnem žuru v študentskem domu, kjer smo spali, polomil okensko kljuko, je uprava tega doma naredila cel škandal iz tega, čeprav je bil storilec pripravljen škodo v celoti poravnati. Ko je bila zaključna prireditev festivala in smo se vse delegacije vrstile na odru, sem izkoristil priliko in vzel mikrofón ter nagovoril polno dvorano, vključno z visokimi predstavniki češko-slovaških oblasti (pozor: berlinski zid je takrat še trdno stal!). Nekaj v smislu, naj pač ne delajo iz muhe slona, če je nekdo po nesreči polomil okensko kljuko ... Po dvorani je završalo, vsi so vedeli za dogodek in so začeli skandirati ... Cela revolucija (smeh), oblastniki v prvih vrstah pa so malo osramočeni gledali v tla. Dick Ross je prav tako vstal, ploskal, kasneje mi je prišel čestitat za tako pokončno držo. Naslednjič sva se srečala na festivalu v Münchnu. Ko je videl moj dokumentarec, si je brisal solze, tako ga je prevzel. In ko sva bila še tretjič skupaj v Münchnu, me je povabil v London. Takrat ni bilo Erasmus izmenjav kot danes, obstajale so izmenjave kot neke vrste podiplomskega izpopolnjevanja. Ponudba je bila mamljiva, a tako bivanje stane, poleg tega sem že kar resno delal na televiziji in bi to pomenilo, da bi delo potem dobil verjetno kdo drug ...

Dick me je pozval, naj premislim, in če se odločim, da pridem, je obljubil, da mi bo pomagal, kolikor mi bo lahko, obljubil mi je, da bo poskušal pos-

Igor, v osemdesetih oz. svojih dvajsetih.

redovati pri British Councilu za štipendijo. Seveda sem razmišljal, kaj naj naredim, na televiziji so me lepo založili z delom, čeprav ni bilo veliko denarja, vendar si tudi od Anglije tisti hip nisem prav veliko obetal, zato se nisem odločil. Mogoče bi se mi življenje drugače obrnilo, odprla druga vrata ali ... Kdo ve! Vsekakor pa mi je bilo v veliko zadoščenje, da je znameniti profesor Dick Ross, ki ga je visoko čislal ves CILECT, v meni prepoznal potencial. Dal mi je samozavest. Prav tisto leto je bila Rossova šola nagrajena na tem festivalu kot najboljša evropska visoka filmska šola. Kakšno desetletje kasneje pa smo tudi mi, AGRFT, dobili prav to nagrado, ko je bila AGRFT najboljša visoka evropska filmska šola.

In tvoje nagrade?

Moja prva je bila univerzitetna Prešernova nagrada za umetniško študijsko delo Veš sine, jaz sem bohem, dokumentarni film leta 1984 za 1983. Takrat so podelili 12 univerzitetnih nagrad, tri so bile umetniške: uprizoritvene umetnosti, glasbena in likovna umetnost, ostalih devet je šlo drugim članicam univerze. Za isti film sem prejel posebno priznanje Metoda Badjura z diplomom za najbolj enovitega filmskega avtorja študenta na Tednu domačega filma v

Celju. Dobili smo kolektivno nagrado RTV Ljubljana za Periskop. Na festivalu JRT v Neumu smo za Periskop dobili nagrado za najboljšo tehnično kvaliteto. Zlati ekran za moj opus v takratnem OMP in še posebej za oddajo Sveta noč – slovenske jaslice, to je bila ugledna nagrada strokovne žirije. Na Mednarodnem festivalu Bar Črna gora z mednarodno žirijo in precej močno konkurenco, saj so se ga udeležili tudi BBC in Švedi z otroškim in mladinskim programom, smo dobili nagrado za najboljšo otroško igrano serijo: Razjarnikovi v prometu. Za film Brezno sem dobil nagrado občinstva na Festivalu slovenskega filma v Portorožu. Brezno je dobilo tudi nagrado za scenografijo in Darja Reichman je dobila Stopovo nagrado za igralko leta za najboljšo glavno vlogo. Film je dobil še dve priznanji, eno v Italiji, eno na Hrvaškem, zelo dobro so ga gledali na Sarajevskem filmskem festivalu, pa na že omenjenem festivalu AFI v LA-ju. Za oddajo Pod Klobukom smo prejeli "skupinskega" viktora (hm, ali celo dva, zdaj sem pa res pozabil ...) za najboljšo otroško in mladinsko televizijsko oddajo. Dobili smo še nagrado revije Vikend (priloge Dela), gong za niz televizijskih oddaj iz ciklusa Volja najde pot in še posebej za oddajo Grajski ljudje, ki sem jo režiral, dokumentarno

oddajo o zavodu Hrastovec: tam je "slepo črevo Slovenije", tam živijo tisti, ki ne morejo drugam. Od shizofrenikov, duševnih bolnikov, tistih z iznakaženim videzom, do tistih zapuščenih, ki so se jim družine odpovedale ... Ko to doživiš, te stisne ... Na predstavitvi oddaje pa sem neizmerno užival, kot razposajen otrok: prišel je cel avtobus stanovalcev Hrastovca. Za njih je bil to dogodek: ne le, da so videli oddajo, kjer so nastopali, domenili smo se, da si bodo ogledali tudi nacionalno televizijo od znotraj. V studiu, po hodnikih ter tudi v kakšno pisarno ... Npr. h generalnemu direktorju RTVS. Saj so tudi oni naši gledalci, mar ne? Dojel sem, da je morda vprašanje norosti vprašanje perspektive (smeh) ...

Kako gre sodelovanje s KUD France Koblar? Vem, da si jim priskočil na pomoč pri eni njihovih zadnjih predstav, Za nacionalni interes.

Režiserka sodobne Partljičeve komedije Mateja Markelj me je "na gliho" poklicala in vprašala, ali bi ji lahko pomagal pri njeni prvi režiji: takemu vabilu sem se preprosto moral odzvati. Žal vmes zdaj že pokojni in dragi Stane Koblar me je leta nazaj nekajkrat "snubil" k sodelovanju, pa Karla Reya me je tudi nagovarjala: vedno sem se iskreno razveselil takega predloga vabila, a hkrati je bilo časovno in logistično zame neizvedljivo. Tudi po Matejinem vabilu sem zaradi pomanjkanja časa sodeloval le na nekaj vajah. Kar sem sugeriral, sem kasneje na podlagi feedbacka Mateje, vseh sodelujočih in nastopajočih dobil dober občutek: da moji nasveti niso zgrešili cilja. Iskreno lepo sem se počutil, ko so me na premieri povabili na odski poklon s celotno ekipo. In seveda smo se nato silno prijetno družili najprej v garderobi in v nadaljevanju v Menzi ... globoko v noč (smeh). Seveda bom v prihodnosti, če bo vabilo še prišlo in bom, upam, premogel dovolj časa in energije, še z veseljem sodeloval. Se mi mota po glavi tudi ena ideja ..., a naj ostane zaenkrat še pri meni (smeh).

In tvoj odnos do hudourniške reke Sore? Nekoč si rekel, da se je ati vse življenje boril z naravo?

Družina Šmid: oče Jože Šmid, sin Igor Šmid, mama Vanja Šmid (rojena Dolenc), hči Maša Šmid.

Ko začne Sora naraščati, začnem trepetati, kaj bo, kot najbrž, vsaj po letu 2007, velik del Železnikarjev. Na Jesenovcu 2 je bila v času mojega življenja v pritličju (kleti tako ali tako hiša nima) voda petkrat, trikrat je odnesla most, ki je bil ob nekdanj nevdrževani poti "za krajem" edina povezava hiše s cesto. Leta 1990 je bilo vode v pritličju blizu metra, leta 2007 tam okoli 1,4 metra. Da o materialni škodi niti ne govorimo: grozno je, da je ta zadnja poplava vzela tudi življenja, Mirkotovo, ki je bil naš sosed, in Marinino, ki je bila družinska prijateljica in sodelavka atija in mami. Pa še nekaj: poplava leta 1990 je bila zaradi stresa skoraj zanesljivo sprožilec bolezni moje mame in poplava leta 2007 podobno nekakšen povod za bolezen, ki je kasneje zmagala pri mojem očetu. Tako da mi neke v možganih vrta misel, da so meni in sestri Maši oba starša odnesle poplave ... In sedaj, ko se pripravlja protipoplavni načrt za Železnike, so v projektu pozabili na ukrepe za zaščito naše hiše, to je sedaj (po skoraj triletnem molku države) dokazano, saj imam o tem pisno izjavo pristojne državne direkcije za vode. Naj bi sicer zdaj te ukrepe doprojektirali in izvedli, ko (in če) se bo začel izvajati projekt protipoplavne zaščite Železnikov. Bomo videli ... (globok vdih) To situacijo doživljam kot krivico, ki žal ne le jezi, ampak tudi globoko prizadene!

Tvoj dom je tu v tvoji hiši, ne v Ljubljani?

"Duhovno" sem doma pr' Dolenc. Tam sem živel od rojstva pa skoraj do polnoletnosti. Je pa to danes dom sestrine družine. Kot najstnica je sestra Maša stricu Jožetu (Sinetu) pomagala skrbeti za starega ata Draga, kasneje tudi za strica ... Zdaj sem seveda vesel, da Maša in njen partner Blaž skrbita za hišo in okolico, pa ponosen na nečakinje: Neli gre letos na faks, Pia je pri koncu osnovne šole, Kristina pa stalna družba Pinu in Zoyi. Včasih grem z njima na sprehod do "ta zgorn'ga" jezua (in ne Dolenčevega jezua, kot mu je kdo zgodovinsko neuk danes nadel ime) in se jezim, kdo za vraga mi je z rušenjem starega jezua ukradel mladostne spomine na našo "Copacabano", na moje zatočišče, kjer sem bil kot mulc vsak dan ... In pogledam tja čez jez na Dolenčevo hišo in tam teče film mojih spominov: vidim starega ata Draga, ki se jezi na krte, staro mamico Marico, ki pleve vrt, našega novofundlandca Umbota, ki leže na vogalu hiše čaka Sineta (strica Jožeta), da se pripelje v spačku, atija Jožeta, ki za malo zeleno pisalno mizo piše priprave za jutrišnji pouk, in mami

Vanjo, ki v ležalniku za hišo, kljub zaplatam snega naokoli, lovi še zadnje sončne žarke popoldneva ... Zdaj nikogar njih ni več med nami ... Hkrati presunljivo, žalostno, a tudi katarzično: saj tu sta moja Pino in Zoya, ki brkljata ob vodi, in mami Jožica, ki nam doma Pr Šmid kuha kosilo in hkrati po telefonu ureja zadnje podrobnosti naslednjega snemanja (je magistrica ekonomskih znanosti, producentka oddelka Film in televizija na AGRFT in visokošolska asistentka za področje produkcije).

Pomenljivo je še nekaj: Železnikarji uporabljamo dva zanimiva izraza, ki sta vezana na našo ozko dolino, v kateri živimo: dolven in gorven. Oba vsebujeta pojem "ven" in "ukazujeta", da je treba tako ali drugače občasno ven iz te grape, pa če je to potovanje ali hribolazenje ali izleti ali služba, ker če si predolgo zgoj v tej grapi, naraste depresija ali še kaj hujšega. Treba je stremeti za tem, da čutiš pripadnost, da si del tukajšnjega življenja, a da hkrati realiziraš ta "ven"! Moja mami si je kot dekle želela, sanjala, da bo šla v Hollywood. A jo je življenje pribilo sem.

Moram povedati, da sem skozi leta bivanja v Lju-

Sedi Jože Dolenc – Sine, boter na klopici sedečima Zoyi Tisi in Pinu Brinu, zadaj njuna starša Igor Šmid in Jožica Blatnik.

bljani marsikomu v šali rekel, da sem Železnikar na prisilnem delu v Ljubljani. Zares pa sem vesel, da je del mojega življenja vezan tudi na Ljubljano, saj to mesto, če ga doživljaš intenzivno, v mislih imam npr. razna snemanja, toliko desetletij kot jaz, moraš nujno imeti tudi rad.

In sedaj si ti najstarejši Šmidovc?

Ja. In imamo še drugo hišno ime: Pr Misjonarčk. Tu pri nas se je reklo Pr Šmid ali Pr Misjonarčk. Drugo hišno ime je meni zelo zanimivo in me čisto nič ne moti, atiju ni bilo. Ko so zbirali podatke za domača hišna imena v Železnikih, sta za našo hišo dva: Pr Šmid in tudi Pr Misjonarčk. Zapisana zgodba je, da je v tej hiši nekoč živel gospod, ki se je rad lepo oblačil in so mu zato Železnikarji rekli Misjonarčk. Pripoved, ki pa mi jo je prenesel ati, pa gre takole: Janez Šmid, moj stari ata, je preživel tri leta in pol prve svetovne vojne, Galicijo in Soško fronto, ter je imel neznansko srečo, da je kot navaden soldat to morijo preživel. Ko je prišel domov, se je zaposlil kot gozdni delavec, vse življenje je nato delal večinoma na Jelovici. Zaobljubil naj bi se bil Mariji, ker je ostal živ, da si bo za prvo plačo dal narediti belo "za ta gmašno" obleko. Obljubo je držal in se je v tej obleki pojavil v cerkvi in nato v gostilni, kjer je bil seveda edini v beli obleki. Železnikarji, znani po neverjetni domiselnosti in tudi porogljivosti nadimkov, ki so jih znali dati

V devetdesetih: ati Jože, Igor, sestra Maša, sedi ata Drago.

človeku, so mu takoj nadel vzdevek Misjonarčk.

In ati prav zaradi tega porogljivega prizvoka tega vzdevka ni maral. Jaz pa z njim nimam težav (smeh).

Ampak ti meniš, da bela "za ta gmašna obleka" ni bila samo zaradi zaobljube.

Ded Janez Šmid se je, kakšna tragedija, smrtno ponesrečil ob padcu z drevesa, ko so moj ati, teta Majda (oba takrat otroka) in on nabirali česnje: tako ga seveda nisem poznal. S staro mamo Mici sta imela pet otrok. Starejša sinova (strica Janko in Niko) sta bila kot mladeniča oba zelo rada oblečena po zadnji modi, no, saj tudi moj ati je bil takrat, vsaj po starih fotografijah sodeč, tudi rad moderno oblečen.

Gala UNICEF-ov koncert: ambasador UNICEF-a in nastopajoči na koncertu Roger Moore (7-kratni James Bond), scenaristka in urednica koncerta Tatjana Trtnik, odrski in televizijski režiser koncerta Igor Šmid.

Zato si malo mislim, da so Železnikarji nekaj soli pri vzdeвку le imeli: morda se je tudi stari ata Janez dobro počutil, saj je bila bela obleka za čas in razmere po prvi svetovni vojni kar ekstravagantno oblačilo. Jasno, ko je potem naredil hišo na Jesenovcu, se je med starimi Železnikarji prijelo hišno ime Pr Misjonarčk. Resnici na ljubo pa sosede Jesenovčani nikoli niso uporabljali tega imena in smo tudi mi pr Dolenc vedno govorili, da grem "k Šmid".

Živiš življenje leva, delaš kot lev in verjetno se tudi boriš kot lev. Razburljivim zasebnim in poklicnim življenjskim scenarijem se zato nisi mogel izogniti.

Produksijsko hišo Triada sem ustanovil, ker so koncem osemdesetih let grozili, da bodo ukinili status svobodnega umetnika. Nekateri so hodili protestirat pred Sekretariat za kulturo, jaz pa nisem imel časa, ker sem moral delati, da sem zaslužil za vsakdanje osnovne potrebe, vzdrževanje katrce in plačevanje najemnine za stanovanje. Ustanovil sem podjetje z namenom, da se v njem zaposlim, če bodo

status ukinili. Pravi podjetnik nisem bil nikoli: delal sem veliko, za kar sem hvaležen, da sem lahko, a veliko denarja nisem znal zaslužiti.

Dobri dve desetletji skupnega življenja s Tatjano in njeno hčerko Tanjo, ki ima zdaj tudi že svojo družino, sta seveda neizbrisni, prav tako ogromno skupno ustvarjalno delo. Razhod je bil boleč, a tako se življenje obrača.

Trenutno se najbolj posvečaš dvojčkoma in Jožici. Tudi sedaj je najbrž razburljivo in ognjevito, a na drugačen način.

Ko sva z Jožico zaživela skupaj, sva stanovanje najprej najela, potem pa ugotovila, da je pametneje plačevati kredit kot najemnino in sva v Ljubljani kupila manjše stanovanje. Nato sva se trudila za potomce in žal nama je uspelo prepozno (a v dobri dvojni meri), da bi dvojčka Pinota Brina in Zoyo Tiso videl tudi ati. Imam se za Železnikarja in sem tukaj tudi stalno prijavljen, moji trije pa še v Ljubljani: bomo pa videli, kaj bo prinesla prihodnost. Nisva še poročena, vendar ni rečeno, da ne bova. O

Igor: "Mi. Družina."

tem zadnje čase kar dosti razmišljam in načrtujem ... Pogosto mi rečejo, da imam veliko hišo, a sem jo podedoval. Raje bi imel očeta in mama živa kot pa hišo. Dvojčka sta namreč podvig, sploh pri najinih letih. Gledam precej mlajše starše, ki brez pomoči starih staršev nikakor ne zmorejo vsega z otroki. Tega luksuza midva z Jožico nisva imela, saj sta bila Jožičina starša v Zadrecki dolini predaleč za vsakodnevno pomoč, Jožičin ata Anton Blatnik - Tona pa je vrhu vsega lani preminul. V izjemnih situacijah, ko ni šlo drugače, sva poiskala pomoč varušk, eno njih sva našla v Podlonku, čisto slučajno se je na oglas (ni vedela, kdo smo) javila Tadeja Tolar (zdaj učiteljica na OŠ v Železnikih), ki je hčerka mojega vrstnika Rudija. Kakšno naključje, a ne?!

Kljub častitljivim letom zdaj včasih pride k nam ali v Ljubljano ali na Jesenovec Jožičina mama, (tudi) Jožica, in marsikaj postori. A pri vsem skupaj, pa če se še tako trudim, moja ljuba Jožica nosi levji delež družinskega bremena: lahko jo zgolj občudujem!

P. S.: Svoje preteklo življenje doživljam kot prepletajoče se tokove različnih zgodb. Najbrž me to najbolj zaznamuje: kako zgodbe deliti s soljudmi na kar se da zanimiv način. Prostora in časa ni nikoli dovolj in spomin je včasih nepredvidljiva zverca, ki se zna potuhnuti. Zato sem zanesljivo nehote in nezavedno izpustil kakšno morda še bolj zanimivo zgodbo, kot so te, tu zapisane. Tako tudi v njih sodelujoče moje najbližje, prijatelje, vrstnike, sošolce in sodelavce ... In ne našel najboljših fotografije ... To mi seveda ni v uteho! Sem pa zadovoljen, če se, spoštovana bralka/ bralec, tvoje branje tega intervjuja, najdaljšega, kar sem jih kdaj imel, končuje s tem postskriptumom: pomeni, da moje zgodbe vzbujajo tvojo pozornost. Hvala.

Igor, iskrena hvala za vse zgodbe in zgodbice tvojega življenja, ki si jih bil pripravljen deliti z bralci Železnih niti.